

dovinskem časopisu. Kljub uporabi ustrezne literature pogrešam primerjavo z razvojem ter razširjenostjo mlinov in mlinarstva v ostalih slovenskih deželah.

Pohvalne so v knjigi ilustracije, ki omogočajo doumljivejši vpogled v obravnavano problematiko in predvsem opis vseh stranskih dejavnosti ob poglavitni panogi mletja prehrabnenih pridelkov.

Močno razvito mlinarstvo je bilo kot podlaga za nastanek podeželske peke kruha v prejšnjem stoletju tesno povezano z gospodarsko vlogo krušaric, žensk, ki so se ukvarjale s peko in prodajo dobrega domačega kruha in so s tem vsak dan prinašale denar k hiši. Prava gostota te dejavnosti je nastala v neposrednih okoljih mlinov in tam, kjer ni bilo ugodnih osnov za intenzivno pridelovanje vrtnin, za potrebe obalnih mest in mest ter vasi v notranjosti, največ pa za Trst. Predvsem na Rižani so bile običajno v prizidku mlina stope, kjer so phali koruzo, ječmen in ajdo, žito je moralo iti v stope trikrat. Ob mlinih so obratovala še štiri kovačnice na vodni pogon, na Rižani pa sta do konca prve svetovne vojne delovali še dve žagi. Izredno pomembni stranski obrati so bile valjalnice, kjer pa teh ni bilo, so delovale oljarne. Celo za strojenje kož, mletje orehov, lešnikov in mandeljnov so bili uporabljeni mlini v kriznem obdobju. Med obema vojnoma sta na Rižani delovala še dva generatorja s turbinama in napajala električno omrežje bližnje vasi, na kar avtor opozarja tudi v zaključni misli s premiso na današnje pomanjkanje vseh vrst energije ter na možnost izkoriščanja tako vodnih kot vetrnih pogonskih sredstev.

Križa je že z uveljavljanjem parnih mlinov v zadnji četrtini 19. stoletja, še posebej na električnih med obema vojnoma najprej zajela proizvodne vodne mline, nato pa še storitvene, ki jih niso hoteli ali se niso znali dovolj prilagoditi novim tehnološkim pridobitvam. Dandanes so mnogo premalo vključeni tako v arhitekturni kot turistični prostor obalnih mest in nekateri preostali služijo le še za potrebe lastnikov.

Na koncu razprave sta seznama Vodnih mlinov v Slovenski Istri ob koncu 19. stoletja in Narečne besede, ki jih uporabljajo v povezavi z mlinarstvom v Slovenski Istri in Buzetu ter povzetka v italijanskem (Milena Čok) in angleškem (Franc Slivnik) jeziku.

Knjiga je nazorno urejena, avtor je uporabljal tudi arhivsko gradivo iz Pokrajinskega arhiva v Kopru, pospremljena pa je še z domačimi izreki, ki jih je avtor zbral na terenu in kot npr. ta-le opozarja na mlinarjevo dobrostoječnost:

Malnarjeva praseta,
farška dekleta
niso za ubogega kmeta.

Darko Darovec

Lexikon des Mittelalters, vierter Band, Lieferung 5 — 7. München und Zürich: Artemis Verlag, 1988.

Tokrat — zato, ker je to že deveta ocena, ki jo je ZČ posvetil tej pomembni publikaciji (zadnja v ZČ 42, 1988, 475) — predstavljamo 5., 6. in 7. snopič 4. zvezka Lexikona srednjega veka, ki obsegajo gesla od *Freiherr* do *Goslar*. Pestrost tudi tokrat ne razočara, kar pomeni, da bodo na svoj račun prišli tudi tisti najbolj izbirčni in izbrani. Mi pa se bomo, kot je že praksa, zaustavili le ob tistih: geslih, ki so na kakršenkoli način povezana z našim prostorom v srednjem veku.

Prvo takšno je obsežno geslo o *Freisingu* (avtor H. Stahleder), ki je bil s svojo škofijo, ustanovljeno 739, prav izjemno in dolgo trajno povezan s slovensko zgodovino: že samostan v Innichenu ob zgornji Dravi, ustanovljen 769 z nalogo, misijonariti med tamkajšnjimi Slovani (Karantanci); je bil last freisinške škofije; nemajhna je bila vloga freisinškega škofa Annona v akciji bavarskih škofov proti Metodu leta 870, saj je v pismu papeža Ivana VIII. označen kot glavni krivec; 973 so bili z listino Ottona II., v kateri se prvič omenja »Creina marcha«, položeni temelji freisinškega loškega gospostva, katerega zgodovino je tako temeljito raziskal Pavle Blaznik itd. Blaznikova razprava *Das Hochstift Freising und die Kolonisation der Herrschaft Lack im Mittelalter* (Litterae Slovenicae 5, 1968) je navedena tudi v bibliografskem pregledu na koncu gesla. O treh najstarejših v slovenščini napisanih rokopisih, ki so se nekdanj hranili v Freisingu, danes pa so v Münchnu, znanih pod imenom *Brižinski spomeniki* (Freisinger Denkmäler) je napisal par vrstic Sergij Vilfan. Geografsko bliže so nam *Breže* (Friesach), do konca 13. stoletja največje mesto na Koroškem, ljubiteljem in spoštovalcem viteške kulture in načina življenja poznane predvsem po velikem viteškem turnirju 1224 v opisu Ulrika Lichensteinskega. Je pa po besedah avtorja gesla H. Dopscha njegova zgodovinska resničnost vprašljiva. Isti avtor je napisal tudi geslo *Görz*, ki pa ne govori o mestu Gorici, ampak o goriških grofih. Obsežen in dober pregled dopolnjuje bogata bibliografija. Pomemben del goriških posesti, dohodkov in pravic je ležal v *Furlaniji* (R. Cervani), kateri je seveda posvečeno

posebno geslo. Medtem ko sta langobardsko obdobje in doba t. i. Patrie predstavljena sorazmerno dobro, pa je za vmesno karolinško obdobje rečeno le, da je novi frankovski red spremenil dukat Furlanijo — kot jez proti Avarom — v marko. To je sicer točno, toda kot vemo iz Erikovega pohoda proti Avarom, Kadalohovih akcij proti Ljudevitu Posavskemu in Balderikove odgovornosti za bolgarsko pustošenje Panonije severno od Drave, Furlanija v tistem času ni bila na vzhodu omejena samo na prostor do Julijskih Alp in Timava, kot stoji na začetku gesla, ampak je Furlanska krajina in z njo oblast furlanskega krajišnika do 828 segala tako rekoč čez celotno današnje slovensko ozemlje in še dlje proti vzhodu. Vsaj delno lahko v zvezi s furlansko zgodovino omenimo še dve gesli. Prvo je širše in obravnava funkcijo *Gastalda* (P. Delogu) kot najpomembnejšega upravnika kraljevih posesti in zastopnika kralja v langobardski državi. Vendar pa *gastald* (in *gastaldija*) ni samo specifična langobardske ureditve, kot pravi geslo, ampak je *gastald* v kasnejšem času tudi pomemben uradnik oglejskega patriarha. Njegove funkcije so »gospodarskoupravne, nadzorne in sodne na teritorialno obmejenem upravnem okolišu, *gastaldija* imenovanem« (M. Kos, *Urbarji Slovenskega Primorja II*, Ljubljana 1954, 61). Drugo je krajše geslo o *Huminu* (Gemona) izpod peresa že omenjenega R. Cervanija.

Izmed 56 *Friderikov*, ki so obravnavani v leksikonu in na katerih čelu stoji štavovski cesar *Friderik Barbarossa*, omenimo dva Habsburžana: *Friderika Lepega*, avstrijskega vojvodo in nemškega (proti)kralja, vnuka Rudolfa I., prvega Habsburžana na nemškem prestolu, ter sina Alberta in Elizabete Goriško-tirolske; ter cesarja *Friderika III.*, najstarejšega sina Ernesta Zeleznega in očeta cesarja Maksimilijana I., ter Babemberžana *Friderika Bojevitega* (*bellicosus*) avstrijsko-štajerskega vojvodo in gospoda Kranjske. Babemberžani nasplošno doživljajo v avstrijski zgodovinski zavesti pravo renesanso, *Frideriku* pa gre v tem pogledu prav posebno mesto, saj je bil poslednji avstrijsko-štajerski vojvoda tega rodu, le malo pred smrtjo pa je dosegel cesarjevo privolitve za dvig svojih dežel v posebno kraljestvo, a do realizacije tega načrta ni prišlo. Le žal nam je lahko, da med to množico raznih *Friderikov* ni našel svojega mesta tudi predzadnji Celjan *Friderik II.* Babemberžani so postali štajerski vojvode 1192 po *georgenberški pogodbi* (G. Scheibelreiter), kateri je posvečeno posebno geslo, sklenjeni 1186 na *Georgenbergu*, na meji med Avstrijo in Štajersko med zadnjim *Traungaucem* Otokarjem IV. in Babemberžanom Leopoldom V. Ta pogodba, ki ustoličuje Babemberžane kot nove štajerske vojvode, se ni ohranila, a se o njeni vsebini lahko sklepa na podlagi *georgenberškega* ročina, s katerim so bile priznane in zavarovane pravice štajerskih ministerialov. Od gesel, zanimivih za starejšo slovensko zgodovino, omenimo še *Gesta Dagoberti*, drugorazredni, kompilatorični zgodovinski vir, nastal okrog 830, po katerem je, kot se zdi, povzemal svoje podatke o Samu tudi pisec *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* in je zato vprašljiva *Hauptmannova* teza, da vesti o Samu v CBC izvirajo iz *Fredegarja* (ki ga *Gesta* izdatno uporabljajo) in karantanskega ljudskega izročila, ter da je zaradi slednjega CBC primaren vir za zgodovino Sama (glej H. Wolfram, *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, Graz 1979, 74 sl.). Na *Konverzijo* se navezuje tudi geslo o *Geroldu* (W. Stormer), po odstititvi *Tasila III.* in odpravi bavarske vojvodine prvega bavarskega prefekta, ki je padel 799 v boju proti Avarom in ki je, kot vemo iz *Konverzije*, skupaj s salzburškim nadškofom Arnom pospremil pokrajinskega škofa *Teoderika* »in *Sclaviniam*«. Vendar se to ni zgodilo 798, kot ima geslo, ampak po vsej verjetnosti spomladi 799 (februarja 799 je Arno še v Salzburgu; 1. septembra 799 je ubit *Gerold*). *Peč* (*Pécs*, *Fünfkirchen*), mesto in škofija na *Madžarskem* (E. Fűgedi), se ne omenja prvič šele v t. i. *Pseudoarnulfinumu*, falsifikatu iz 10. stoletja, datiranem v 890 (ad *V. aecclias*), ampak že v *Konverziji* (ad *Quinque Basilicas*), kjer je bila za časa *Liuprama* (836—859) posvečena cerkev. Za konec omenimo še gesli o *Gepidih* (G. Wirth) in tisto, ki obravnava *Gau* (M. Borgolte). *Gau* se v literaturi izenačuje s *pagusom*, kar je po mnenju avtorja gesla zelo problematično; prav tako pa tudi proglašanje imen na -*gouwe* in pokrajinskih imen (-*land*, -*feld*), ki se pojavljajo v listinskih formulah »in *pago*«, za »*Gauname*«. Vsekakor je v tem oziru zelo zanimiva karta *Frühmittelalterliche Gaue* v H. Wolfram, *Die Geburt Mitteleuropas*, 469, ki vzhodno od *Aniže*, to je izven starobavarskega prostora, pozna samo *Kroatengau* na *Koroškem* in *Grunzwitigau* ob *Donavi*, zahodno od *Aniže* pa jih je 24.

Peter Stih

Sedejev simpozij v Rimu (Simpoziji v Rimu, 4), uredil Edo Škulj, Celje 1988. 309 str., 6 fotografij.

Nadškof Franc Borgia Sedej (1854—1931) je nedvomno ena ključnih osebnosti v zgodovini goriške nadškofije in v zgodovini Slovencev na Goriškem. Odločitev Slovenske teološke akademije v Rimu, ki mu je septembra 1986 (točen datum simpozija v zborniku ni naveden) posvetila poseben simpozij v Rimu, lahko le pozdravimo. Prav